

**ABDULLA AVLONIY PEDAGOGIK KONSEPSIYASIDA O‘QITUVCHI
SHAXSIGA QO‘YILGAN DIDAKTIK TALABLAR**

Mamadshoyeva Farog‘at

Osiyo xalqaro universiteti magistri

Ilmiy rahbar: ps.f.f.d. (PhD) S.A.Ikromova

Osiyo xalqaro universiteti dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Abdulla Avloniyning pedagogik konsepsiyasida o‘qituvchi shaxsiga qo‘yilgan didaktik talablar ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Muallifning pedagogik qarashlari asosida o‘qituvchining bilimdonligi, axloqiy yetukligi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligi, ta’lim-tarbiya jarayonidagi mas’uliyati hamda shaxsiy namuna ko‘rsatish omillari tahlil qilinadi. Avloniy pedagogik merosida o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki jamiyat taraqqiyotini belgilovchi ma’naviy yetakchi sifatida talqin etiladi. Maqolada ushbu qarashlarning zamonaviy ta’lim tizimi uchun dolzarbligi ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Abdulla Avloniy, pedagogik konsepsiya, didaktik talablar, o‘qituvchi shaxsi, ta’lim-tarbiya, ma’naviy tarbiya, milliy qadriyatlar.

Abdulla Avloniy o‘zining pedagogik konsepsiyasida o‘qituvchi shaxsiga alohida e’tibor qaratadi va ta’lim samaradorligini bevosita pedagogning shaxsiy fazilatlari bilan bog‘laydi. Uning qarashlariga ko‘ra, o‘qituvchi jamiyatning ma’naviy qiyofasini shakllantiruvchi yetakchi kuch bo‘lib, u nafaqat bilim berishi, balki o‘quvchilarda axloq, vatanparvarlik, mehnatsevarlik va insonparvarlik kabi fazilatlarni tarbiyalashi lozim. Avloniy ta’lim jarayonida shaxs omilini ustuvor deb bilib, o‘qituvchining har bir so‘zi va xatti-harakati o‘quvchi uchun namunaga aylanishini ta’kidlaydi.

Avloniy pedagogik qarashlarida o‘qituvchining chuqur bilimga ega bo‘lishi didaktik talablarning asosiy sharti sifatida ko‘riladi. U ilm-fan va zamon bilan hamnafas bo‘lmagan pedagogning ta’lim jarayonida muvaffaqiyatga erisha olmasligini uqtiradi. Shu bilan birga, bilimning o‘zi yetarli emas, uni tushunarli, hayot bilan bog‘liq holda yetkazish muhim deb hisoblaydi. Bu yondashuv Avloniy didaktikasida ta’lim mazmuni va metodlarining o‘qituvchi shaxsiga chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Avloniy o‘qituvchi shaxsiga qo‘ygan yana bir muhim didaktik talab axloqiy poklik va ma’naviy yetuklikdir. Uning fikricha, axloqsiz pedagog hech qachon komil avlodni tarbiyalay olmaydi. O‘qituvchi o‘zining kundalik faoliyatida halollik, adolat, mas’uliyat va mehr-oqibat kabi fazilatlarni namoyon etishi zarur. Aynan shu jihatlar orqali ta’lim jarayoni tarbiya bilan uzviy bog‘lanadi va bilim berish jarayoni ma’naviy ta’sir vositasiga aylanadi.

Shuningdek, Avloniy pedagogik konsepsiyasida o‘qituvchining milliy ong va milliy qadriyatlarga sodiqligi alohida ahamiyat kasb etadi. U ta’limni millat ravnaqi bilan bog‘lab, o‘qituvchini milliy g‘oya targ‘ibotchisi sifatida ko‘radi. Pedagog yosh avlodga nafaqat ilmiy

bilimlar, balki milliy o'zlik, tarixiy xotira va vatanparvarlik ruhini singdirishi lozim. Bu talab Avloniy didaktikasining ijtimoiy yo'naltirilganligini yaqqol namoyon etadi.

Avloniy qarashlarida o'qituvchi doimiy ravishda o'z ustida ishlashi, kasbiy va shaxsiy jihatdan rivojlanib borishi zarur. U pedagogni to'xtab qolgan emas, balki doim izlanishda bo'lgan ijodkor shaxs sifatida tasvirlaydi. Bunday yondashuv zamonaviy ta'lim tizimida uzluksiz kasbiy rivojlanish konsepsiyasi bilan uyg'unlashadi. O'qituvchining o'zini tarbiyalashi va bilimini oshirib borishi Avloniy didaktik qarashlarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Abdulla Avloniy pedagogik qarashlarida o'qituvchi shaxsiga qo'yilgan didaktik talablar faqat individual fazilatlar bilan cheklanib qolmay, balki ta'lim jarayonining ijtimoiy-madaniy mohiyatini ochib berishga xizmat qiladi. Uning nazarida pedagog faoliyati jamiyatdagi islohotlar va ma'naviy yangilanish jarayonlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, o'qituvchi bu jarayonlarning faol ishtirokchisiga aylanishi lozim. Shu sababli Avloniy o'qituvchini passiv bilim uzatuvchi emas, balki ijtimoiy ongni shakllantiruvchi subyekt sifatida talqin qiladi.

Avloniy didaktik qarashlarida pedagogning nutq madaniyati va muloqot uslubi muhim o'rin tutadi. O'qituvchining so'zlashuvi, fikrni ifodalash aniqligi va ta'sirchanligi o'qituvchining tafakkurini rivojlantirishda asosiy vositalardan biri sifatida baholanadi. U pedagog nutqining tarbiyaviy kuchini alohida ta'kidlab, o'qituvchining har bir bayonotida mas'uliyat hissi mujassam bo'lishi kerakligini uqtiradi. Bu jihat Avloniy didaktikasida kommunikativ kompetensiyaning erta shakllangan konsepsiyasi mavjudligini ko'rsatadi.

Shuningdek, Avloniy pedagog shaxsida adolat tamoyilining ustuvorligini muhim didaktik talab sifatida ilgari suradi. Unga ko'ra, o'qituvchining baholashdagi xolisligi, o'quvchilarga teng munosabatda bo'lishi ta'lim muhitining sog'lom psixologik asosini yaratadi. Adolatsizlik esa bilimga bo'lgan ishonchni susaytiradi va tarbiyaviy ta'sirni zaiflashtiradi. Shu nuqtai nazardan Avloniy qarashlarida baholash jarayoni nafaqat bilimni o'lchash, balki tarbiyaviy mexanizm sifatida talqin qilinadi.

Avloniy pedagogik konsepsiyasida o'qituvchining mehnatga munosabati ham muhim didaktik omil sifatida qoraladi. U pedagog mehnatini oddiy kasb emas, balki jamiyat oldidagi mas'uliyatli xizmat deb biladi. O'qituvchi o'z faoliyatiga vijdonan yondashgan taqdirdagina ta'lim-tarbiya jarayoni samarali bo'lishi mumkinligi ta'kidlanadi. Bu yondashuv Avloniy qarashlarida kasbiy etikaning didaktik ahamiyatini ochib beradi.

Avloniy o'qituvchi shaxsida psixologik sezgirlik va bolalar ruhiyatini anglash qobiliyatiga ham katta e'tibor qaratadi. U pedagogni o'quvchining yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim berishga chaqiradi. Bu fikrlar Avloniy pedagogikasida shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim g'oyalarining dastlabki ilmiy asoslari mavjud ekanligini ko'rsatadi. O'qituvchi o'quvchini tushuna olgan sari, ta'lim jarayoni samaradorligi oshadi.

Avloniy didaktik qarashlarida intizom masalasi ham o'qituvchi shaxsi bilan uzviy bog'lanadi. U majburiy va zo'ravon intizomni rad etib, o'qituvchi obro'si va shaxsiy namunasi asosida shakllanadigan ongli intizomni ilgari suradi. Bunda pedagogning shaxsiy

20-Yanvar, 2026-yil

madaniyati, muomalasi va odobi yetakchi rol o'ynaydi. Ushbu yondashuv zamonaviy pedagogik psixologiyada tan olingan ichki motivatsiyaga asoslangan boshqaruv konsepsiyasiga mos keladi.

Umuman olganda, Abdulla Avloniy pedagogik konsepsiyasida o'qituvchi shaxsiga qo'yilgan didaktik talablar keng qamrovli va tizimli xarakterga ega bo'lib, ular ta'lim jarayonining mazmuniy, metodik va tarbiyaviy jihatlarini bir butun holda mujassamlashtiradi. Ushbu qarashlar hozirgi kunda pedagog kadrlarni tayyorlash, ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va ta'lim sifatini oshirishda muhim ilmiy-nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Avloniy pedagogik konsepsiyasida o'qituvchi shaxsiga qo'yilgan didaktik talablar ta'lim va tarbiyaning uzviy birligini ta'minlashga qaratilgan. Uning qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, zamonaviy pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida muhim nazariy manba vazifasini o'taydi. Avloniy ilgari surgan didaktik talablar o'qituvchini jamiyatning ma'naviy tayanchi sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 112 b.
2. Avloniy A. Birinchi muallim. – Toshkent: Fan, 1996. – 98 b.
3. Avloniy A. Ikkinchi muallim. – Toshkent: Sharq, 2000. – 104 b.
4. Avloniy A. Tanlangan asarlar. 2-jild. – Toshkent: Ma'naviyat, 2004. – 320 b.
5. Рахимова, Н., & Янгибоева, Ж. (2025). ВЛИЯНИЕ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОВ НА ОБОГАЩЕНИЕ ЛЕКСИЧЕСКОГО ЗАПАСА И РАЗВИТИЕ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ. Modern Science and Research, 4(1), 416-427.
6. Рахимова, Н. Ш. (2025). МЕТОДЫ ПРОВЕДЕНИЯ ЗАНЯТИЙ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ. ИКРО журнал, 15(02), 679-688.